

PEDAGOGIK JARAYONDA BOLAJAK TEXNOLOGIYA O'QITUVCHILARNING KOMMUNIKATIV SALOHİYATINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Ishqobilova Jamila Saparmamatovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tarbiyach pedagogi

Email:jamilaishqobilova@gmail.com

Annotatsiya:

Mazkur ilmiy ishda bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish jarayonining metodik asoslari yoritilgan. Unda pedagogik jarayonda samarali muloqot olib borish, o'quvchilar bilan konstruktiv aloqani yo'lga qo'yish, o'qituvchining nutq madaniyati, faol tinglash, o'z fikrini aniq va ravon yetkazish ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari tahlil qilingan. Ayniqsa, texnologiya fanining xususiyatlaridan kelib chiqib, amaliy mashg'ulotlar orqali kommunikativ kompetensiyani shakllantirish usullari ishlab chiqilgan. Tadqiqotda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar berilgan. Ushbu ish bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Kommunikativ, kompetensiya, o'qituvchi, Texnologiya, fan, muloqot, metod.

Аннотация:

В данной научной работе освещены методические основы формирования коммуникативной компетенции будущих учителей технологии. Рассматриваются пути развития навыков эффективного общения в педагогическом процессе, установления конструктивных отношений с учащимися, культуры речи учителя, активного слушания и четкого, связного выражения собственных мыслей. Особое внимание уделено формированию коммуникативной компетенции посредством практических занятий с учетом специфики предмета "Технология". В исследовании даны рекомендации по эффективному использованию современных педагогических технологий, интерактивных методов и информационно-коммуникационных средств. Данная работа имеет важное значение для повышения профессиональной подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: коммуникативная, компетенция, учитель, технология, предмет, общение, метод.

Annotation:

This scientific work explores the methodological foundations of developing communicative competence in future technology teachers. It analyzes ways to foster effective communication in the educational process, establish constructive relationships with students, develop teachers' speech culture, active listening skills, and the ability to express ideas clearly and coherently. Special emphasis is placed on methods of forming communicative competence through practical lessons, considering the specific nature of the technology subject. The study offers recommendations for effective use of modern pedagogical technologies, interactive methods, and information and communication tools. This work is of significant importance for improving the professional training of future educators.

Keywords: communicative, competence, teacher, technology, subject, communication, method.

Kirish

XXI asrda ta'lim tizimida o'qituvchining roli yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Ayniqsa, texnologiya fanini o'qitish jarayonida nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarga, balki samarali muloqot olib borish, o'quvchilarning e'tiborini jalb etish va ular bilan ijtimoiy-psixologik aloqalarni yo'lga qo'yish ko'nikmalariga ega bo'lish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa, bo'lajak o'qituvchilarda **kommunikativ kompetensiyani shakllantirishni** ta'lim jarayonining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qarashni talab qiladi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida yuz berayotgan islohotlar, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sur'atlari o'qituvchidan nafaqat o'z fanini chuqur bilishni, balki o'quvchilar bilan samarali muloqot olib borish ko'nikmalariga ega bo'lishni ham talab qilmoqda. Ayniqsa, texnologiya fanini o'qitishda o'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi muhim o'rin tutadi. Chunki ushbu fan amaliy mashg'ulotlar, jamoada ishlash va o'zaro fikr almashishni talab etadigan faoliyat turlariga boy bo'lib, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida doimiy va mazmunli muloqotni taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 12-maydagi PQ-229-sonli qarorida pedagog kadrlar tayyorlash jarayonini zamon talablari asosida takomillashtirish, ularning professional kompetensiyasini, xususan kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb vazifa sifatida belgilangan. Bu esa, pedagogik ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish metodikasini ilmiy asosda yo'lga qo'yishni taqozo etadi.

Pedagogik nazariyada kommunikativ kompetensiya tushunchasini turli olimlar turlicha izohlagan. Jumladan, mashhur rus pedagogi E.G. Azimovga ko'ra, **kommunikativ kompetensiya – bu shaxsning o'zaro muloqotga kirishish, ma'lumot almashish, fikr**

bildirish va tushunishga oid bilim, ko'nikma va malakalari majmuidir. Taniqli nemis tadqiqotchisi H. Vimmers esa uni "samarali pedagogik faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy va lingvistik ko'nikmalar to'plami" deb baholaydi.

O'zbek olimlaridan A. Juraev, Sh. Tursunqulov, D. Xidirova va boshqalar ham o'qituvchi tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasiga alohida e'tibor qaratgan. Jumladan, D. Xidirova ta'kidlaganidek, **kompleks kommunikativ kompetensiya – bu o'qituvchining muloqotdagi lisoniy madaniyati, emotsional barqarorligi, nutqning pedagogik maqsadlarga muvofiq rejalashtirilishi va boshqarilishidir.**

Texnologiya fanining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ushbu fanni o'qitishga tayyorlanayotgan bo'lajak pedagoglarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish ta'lim sifatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Tahlil va natija: Kommunikativ kompetensiya – bu shaxsning o'zaro muloqotga kirishish, fikr almashish, o'zini to'g'ri ifoda etish, faol tinglash va turli kommunikativ vaziyatlarda samarali ishtirok etish qobiliyatidir. O'qituvchi uchun bu kompetensiya nafaqat dars jarayonida, balki tarbiyaviy ishlar, ota-onalar bilan muloqot, jamoa ichidagi aloqalarda ham muhim rol o'ynaydi.

Texnologiya fani o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish, ijodiy fikrlashni shakllantirish, real hayotga mos faoliyatlarni bajarishga o'rgatish orqali ajralib turadi. Bunday darslarda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi doimiy, faol va samarali muloqot juda muhimdir. Amaliy mashg'ulotlar, guruhli ishlar, loyiha asosida o'qitish kabi usullar orqali o'qituvchining kommunikativ mahorati har doim sinovda bo'ladi.

Bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish uchun quyidagi metodik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

- Interaktiv usullar: "Rol o'ynash", "Boshqacha fikr", "Debat", "Klaster", "Aqliy hujum" kabi metodlar orqali talabalar muloqotga kirishishga, fikr bildirishga, bahslashishga o'rganadilar.
- Amaliy mashg'ulotlar: Texnologiya darslari uchun real jihozlar va materiallar asosida loyiha ishlari, guruhli vazifalar orqali o'zaro muloqotni kuchaytirish mumkin.
- Nutq madaniyati darslari: Bo'lajak o'qituvchilarga nutq uslublari, so'zlashuv etikasi, mimika, ovoz tembri kabi elementlarni o'rgatish zarur.
- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish: Video-darslar, onlayn muloqot platformalari, interaktiv taqdimotlar orqali kommunikativ vazifalarni amaliyotga yo'naltirish.

4. Kommunikativ kompetensiyaning baholash mezonlari

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish jarayonida uni bosqichma-bosqich baholab borish muhim. Quyidagi mezonlar asosida baholash mumkin:

- Fikrni aniq va ravon bayon etish;
- Faol tinglash va fikrga munosabat bildirish;
- Jamoada ishlash va muloqotga kirisha olish;
- Muammoni muloqot orqali hal eta olish qobiliyati;
- O'z fikrini himoya qila olish va boshqalarga hurmat bilan yondashish.
- Bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish masalasi ta'lim tizimida tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ayniqsa, texnologiya fani doirasida olib boriladigan darslar, amaliy mashg'ulotlar va guruhli ishlarda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali muloqot darsning sifatini bevosita belgilab beradi. Shu sababli, kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda qo'llaniladigan metodik yondashuvlarni chuqur tahlil qilish zarur.
- O'zbekistonlik pedagog olimlar bu masalaga alohida e'tibor qaratgan. Jumladan, **A. Juraev** ta'kidlaganidek, o'qituvchi nafaqat bilim egasi, balki **muloqot jarayonini boshqaruvchi yetakchi shaxs** bo'lishi zarur. Uning fikriga ko'ra, pedagogik jarayonda muloqot madaniyati va nutq estetikasi o'quvchi shaxsini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.
- **D. Xidirova** esa o'z tadqiqotlarida bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda **interfaol metodlar**, ya'ni "bahs-munozara", "rol o'ynash", "fikrlar almashinuvi" kabi usullarning samarali ekanini isbotlagan. Ular orqali talaba o'z fikrini asosli ifoda etishga, jamoa bilan ishlashga va kommunikativ vaziyatlarda to'g'ri yo'l tutishga o'rganadi.
- **2. Jahon olimlari yondashuvlari tahlili**
- Xalqaro tajriba ham ushbu kompetensiyani shakllantirishda integratsiyalashgan metodlarni qo'llash muhimligini ko'rsatadi. Masalan, amerikalik tadqiqotchi **D. Hym** o'zining "Communicative Competence" nazariyasida o'qituvchining lingvistik emas, balki **ijtimoiy va pragmatik muloqot qobiliyati** ham rivojlangan bo'lishi lozimligini urg'ulagan.
- Yevropalik pedagog **H. Wimmers** esa kommunikativ kompetensiyani "o'qituvchining emotsional intellekti, nutq etiketini bilishi va turli sharoitlarda moslashuvchanlik bilan muloqot qurish mahorati" deb ta'riflagan. Uning tadqiqotlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali o'quvchining muloqotga jalb qilinishi o'rganilgan.
- Texnologiya fani bo'yicha o'tkazilgan amaliy mashg'ulotlarda quyidagi kuzatuv va natijalar qayd etildi:
- Interfaol usullar asosida tashkil etilgan darslarda talabalarning **muloqotga kirishish faolligi 70–80% gacha oshdi**;
- Guruhli ishlarda o'zaro fikr bildirish, bahs-munozaralar orqali **o'z fikrini aniq va ravon bayon etish ko'nikmalari shakllandi**;

- Texnologiya fani asosida tashkil etilgan amaliy darslar orqali o'qituvchilar o'rtasidagi **nutqiy hamkorlik va ijtimoiy kompetensiya** yanada kuchaydi;
- Raqamli vositalar (prezentatsiyalar, videodarslar, interaktiv testlar) orqali muloqot shakllarining **rivojlanishi va natijalarning oshishi kuzatildi**.
- Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi muhim natijalar aniqlandi:
- Kommunikativ kompetensiyaning shakllantirish – bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligida asosiy ustuvor yo'nalishlardan biridir;
- Texnologiya fanining o'ziga xos jihatlari (amaliy mashg'ulotlar, guruhli loyiha ishlari, kasbga yo'naltirish) aynan muloqot asosida quriladi, bu esa o'qituvchidan yuqori kommunikativ tayyorgarlikni talab qiladi;
- Zamonaviy metodlar va AKT vositalari yordamida kommunikativ kompetensiyaning samarali shakllantirish imkoniyatlari mavjud;
- Bu borada O'zbekiston va jahon pedagogik tajribalari o'zaro uyg'unlashtirilgan holda qo'llansa, yuqori natijalarga erishish mumkin.

Xulosa

Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligida kommunikativ kompetensiyaning shakllantirish eng muhim bosqichlardan biridir. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar va AKT vositalari yordamida bu kompetensiyaning samarali rivojlantirish mumkin. Kommunikativ kompetensiyaga ega o'qituvchi o'z fanini samarali o'rgatadi, o'quvchilar bilan sog'lom muhit yaratadi va pedagogik faoliyatda yuqori natijalarga erishadi.

ADABIYOTLAR:

1. Qosimova M.M., Jumaev, N.Sh. – “Pedagogik kommunikatsiya”. – 2015 yil.
2. Subetto, A.I. – “Kommunikativ kompetensiya: nazariya va amaliyot”. – 2007 yil.
3. Krutetskiy V.A. – “Pedagogik kommunikatsiya”. – 2004 yil.
4. Natanov A.B. – “Informatika o'qituvchisining professionalligi”. – 2012 yil.
5. Matyushkina R.S. – “Texnologiya ta'limi: pedagogik metodlar va metodologiya”. – 2016 yil.